

Tıbbi ve Aromatik Bitki Tarımı

Günümüzde doğal yani organik ürünlere olan ilgi sağlık alanında da devam ediyor.

Dr. Bülent Gözcelioğlu

İnsanlar bitki ve hayvanlardan çeşitli biçimlerde yararlandılar ve yararlanmaya da devam ediyorlar. Geçtiğimiz yüzyıla kadar dünya nüfusu az ve dengeli denebilecek bir şekilde artıyordu. Ancak tıp alanındaki gelişmeler, insanın doğal düşmanlarına karşı üstünlüğü gibi etkenlerle birlikte insan nüfusu hızla artmaya başladı. Buna bağlı olarak insanların barınma, gıda, tıbbi ilaçlar gibi temel ihtiyaçları da arttı. Tüm bu ihtiyaçlar doğal kaynaklardan karşılanıyordu. Doğal kaynakların yetmediği durumlarda bu gereksinim endüstriyel ve sentetik yapay ürünlerle karşılandı. Yapay ürünlerin doğal

olanların yerini tutmaması doğal ürünlere olan ilgiyi ve talebi son yıllarda hayli artırdı. Ancak doğal kaynaklar artan talebi karşılayamaz hale geldi. Bu sorunu çözmek için gelişmiş ülkeler tıbbi bitkilerin tarım ve ıslahına yönelik araştırma ve uygulamaları artırdı. Hem doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilirliği, hem de ihtiyaçların karşılanması için doğadan doğrudan toplamak yerine tıbbi bitkilerin tarımı yapılmaya başlandı. Ayrıca hastalık yapan mikroorganizmaların sentetik maddelere karşı daha dayanıklı olması da tıbbi bitkilerin önemini artırdı.

Dr. Bülent Gözcelioğlu

Tıbbi ve aromatik bitkiler sağlıkta, kozmetiklerde, gıdalarda katkı maddesi olarak kullanılan bitkilerdir. Adaçayı, kekik, lavanta, reyhan, fesleğen, nane, biberiye, lavanta, anason, oğulotu en çok bilinen tıbbi ve aromatik bitkilerdir. Bu bitkiler özellikle geleneksel tedavide çok uzun zamandan bu yana kullanıldı, kullanılmaya da devam ediyor. Günümüzde de modern tıp bu bitkilerden fazlasıyla yararlanıyor. Tanımlanmış 350 bin bitki türünün 35 bini (bu sayı 70 bine kadar çıkabilir) tıbbi amaçlı olarak araştırılmış, araştırmalar yeni bitkiler üzerinde de devam ediyor. Son 30 yılda üretilen ilaçların % 25'i bitkilerden elde edilen kimyasal maddeler içeriyor. Bitkisel kaynaklı ilaçların yıllık piyasa değerinin 60-100 milyar ABD doları olduğu tahmin ediliyor. Sadece bunlar bile tıbbi bitkilerin yaşamımızda ne kadar önemli olduğunu göstergeleri. Bunun kaçınılmaz sonucu da devamlı artan bir talep. Bitkilerin doğadan toplanmasıyla bu talebin karşılanması çok zor. Ayrıca doğadan kontrolsüz biçimde toplanmaları bitkilerin doğal popülasyonlarını da ciddi olarak tahrip ediyor. Sürdürülebilir olmayan bu duruma en iyi alternatif bu bitkilerin tarımının yapılması. Tarım yapılmasıyla bitkilerdeki etken maddelerin miktarının artırılması ve kalitesi daha yüksek bitkiler elde etmek mümkün. Ayrıca tarım sayesinde kurutma, temizleme, paketleme gibi işlemler de kontrollü olacak, böylece belirli bir standardın tuttu-

rulmasıyla bu bitkilerin ekonomik getiri si de artacaktır. Tıbbi ve aromatik bitki tarımı bu bitkilerin kültüre alınmasıyla yapılıyor. Tıbbi ve aromatik bitkiler genel olarak tohumdan çoğaltmayla yetiştiriliyor. Bunun yanı sıra çelikle çoğaltma yapmak da mümkün. Adaçayı, kekik, lavanta, reyhan, fesleğen, oğulotu hem tohumla hem de çelikle (vejetatif olarak) çoğaltılabilen türler. Çelikle çoğaltma bitkinin dal, gövde, yaprak kısmının ana bitkiden ayrılıp köklendirilerek ana bitkinin özelliklerini taşıyan yeni bitkiler elde edilmesidir. Bunlarla ilgili Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı başta olmak çok sayıda resmi kurum araştırmalar yapıyor. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Birimi'nde adaçayı, kekik, lavanta, reyhan, fesleğen, oğulotu gibi bitkilerin tarımının nasıl yapılacağı ile ilgili araştırmalar yapılıyor. Araştırmalar bitki hakkında genel bilgiler ve bitkinin ülkemizdeki yayılışı, kullanılan bölümleri, sanayideki kullanım alanı, halk arasındaki kullanımı, drog olarak özellikleri, verim miktarı, dış ticareti, hasadı, kurutulması ve hangi koşullarda nasıl yetiştirilmesi gerektiği gibi konuları kapsıyor. Aşağıdaki web sayfalarından bu konularda ayrıntılı bilgiye ulaşılabilir:

http://www.tarim.gov.tr/uretim/Bitkisel_Uretim,Aromatik_Tibbi_Bitkiler.html
<http://www.tarlabitkileri.gov.tr/veri-bankasi/tibbi-ve-aromatik-bitkiler-tarimi>

Dr. Bilent Gözcelioğlu

Oğulotu Örneği

Ülkemizin bitki zenginliğini sıklıkla dile getiriyoruz. Ülkemizde 3000'i endemik olmak üzere 10.000 civarında tür yaşıyor. Bunlar içinde tıbbi ve aromatik bitkilerin önemli bir yeri var. Sayıları tam belli olmakla birlikte 1000 civarında bitki türü hem geleneksel hem de modern tıpta kullanılıyor. Adaçayı, kekik, lavanta, reyhan, fesleğen, oğulotu gibi türler en çok bilinen ve kullanılan türler arasında. Özellikle oğulotunun kullanımı çok yaygın ve son yıllarda ülkemiz koşullarında kültüre alınmasıyla ilgili araştırmalar da yapılıyor.

Oğulotu ülkemizde doğal olarak yayılış gösteren çok yıllık bir bitki. Dik ya da yarı-yatık biçimde büyüebiliyor. Boyu 60-120 cm arasında. Çiçekleri sarımsı beyaz renkte olabilen oğulotunun 3 alt türü var. Bunlardan *Melissa officinalis* limon kokulu ve içerdiği uçucu yağlar ve diğer kimyasal bileşiklerden dolayı tıbbi değeri fazla. Bitkinin sap, yaprak ve çiçek kısımları ilaç olarak kullanılabilir. Aslında tıbbi değeri eskiden bu yana biliniyor. Geleneksel tedavide uzun zamandır rahatlatıcı, sakinleştirici, gaz giderici, terletici, kasılmayı önleyici, kuvvet verici olarak kullanıldığı gibi antibakteriyel, antiviral olarak da kullanılıyor. Oğulotu uçucu yağ bileşiklerinin güzel kokulu olması nedeniyle kozmetiklerde de kullanılıyor. Talebin bu

kadar fazla olduğu oğulotunun elde edilmesi, diğer pek çok aromatik ve tıbbi bitki türünde olduğu gibi, genelde doğadan toplama yöntemiyle oluyor. Bu yöntem doğal popülasyonlara zarar verdiği gibi oğulotundan yeterli miktarda uçucu yağ eldesini de zorlaştırıyor. Doğadan toplama yerine kültüre alınıp tarımının yapılması gerekiyor. Peki, tarımı nasıl yapılıyor? Oğulotu fazla kuru olmayan, sıcak ve güneşli yerlerde yaşar. Tarımı için genel olarak üç yöntem kullanılıyor: Vejetatif organlarla (kök, gövde, yaprak) yapılan üretim, fidelerin yetiştirilmesi ve tarlaya ekilmesi, doğrudan doğruya tarlaya ekim. Bitkilerin ekiminden sonra bakımının (yabancı ot alma, gübre vb.) dikkatli biçimde yapılması gerekir. Hasadın ise yılda üç kez ve çiçeklenmeden hemen önce yapılması öneriliyor. Hasat bitkinin topraktan 10-15 cm yukarıdan kesilmesiyle gerçekleştirilir. Kesimden hemen sonra kurutma işlemine geçilir. Uygun sıcaklık 20-35 °C arasındadır. İyi havalandırılan bir yerde (yarı gölge, yarı güneşli olabilir) kurutma yapılabilir. Son aşamada da paketleme yapılarak pazara sürülebilir hale getirilir.

Katkıları ve fotoğraflar için Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü'nden Dr. Reyhan Bahtıyarca Bağdat'a teşekkür ederiz.

Kaynaklar

Gürbüz, B., Akar, T., Bağdat, R. B., İpek, A., Arslan, Yüksek Drog Verimli ve Uçucu Yağ Oranına Sahip Oğulotu (*Melissa officinalis*) Hatlarının Geliştirilmesi, TÜBİTAK TOGTAG3352., 2007.
Özgülven, M., Kırıcı, S., Tansı, S., Aksungur, P., Akgün, Y., Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Araştırma ve Geliştirme

Projesi, TÜBİTAK TOVAG-990/DPT, 1995.
Katar, D., Gürbüz, B., "Oğulotu'nda (*Melissa officinalis* L.) Farklı Bitki Sıklığı ve Azot Dozlarının Drog Yaprak Verimi ve Bazı Özellikler Üzerine Etkisi", *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, s. 78-81, 2008.

Doğadan alıp yararlandığımız yabani türlerin yerlerine yenilerini koyabilmek ekolojik dengenin devamı açısından çok önemli. Oğulotu, kovanotu, limonotu, melisa otu, tatıramba, tatramba ve temre otu olarak da bilinir. Kovanotu denmesinin nedeni, onların oğul verme zamanında kovanlara sürülmesi ve anları kovana çekmede kullanılmasıdır.

Mayıs ayında başlayarak tüm yaz boyunca çiçek açan oğulotunun çiçekleri sap uçlarında küme halindedir, renkleri mavimsi beyaz ya da sarımsı beyazdır. Ülkemizde Amasya, Ankara, Bilecik, Bolu, Bursa, Erzincan, İstanbul, Kütahya, Malatya, Muğla, Samsun, Tunceli illerinde doğal olarak yaşadığı bilinir. Dünyada ise Kuzey Amerika, Önsya ve Güney Avrupa'da doğal olarak bulunuyor. Ekonomik değeri yüksek oğulotunun Kuzey Amerika, Almanya, Bulgaristan, Fransa, İtalya, Romanya gibi ülkelerde tarımı yapılıyor.